

בדין חיוב מלקות ותשלומין

ה. חדושי הריטב"א שם

מתניתין מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין, פירש"י ז"ל כי משני מקראות הן באין מלקות מלא תענה ברעך וממון מועשיתם לו כאשר זמם, וכן מפורש בתוספתא בעסקי ממון הוא אומר ועשיתם לו כאשר זמם ובעסקי מלקות הוא אומר לא תענה ברעך, והקשו בתוספות דמשמע דדוקא מפני שבאין משני מקראות הוא דאמר ר' מאיר לוקה ומשלם אבל היכא דנפקי מחד קרא לא אמר, ואילו בפרק השוכר את הפועלים (צ"א א') תניא החוסם את הפרה או את החמור ודש בה לוקה ומשלם ד' קבין לפרה וג' קבין לחמור, והוא בה והוא אין אדם לוקה משלם ופרקינן הא מני ר"מ היא דאמר לוקה ומשלם, והתם שני החיובין ממקרא אחד הם מלא תחסום שור בדישו, ותיצו דהתם נמי שני מקראות הן חד לא תחסום וחד והשיב את הגזלה אשר גזל, דאע"ג דכתיב לא תחסום מנלך דמתחייב לאהדורי אי לאו דכתיב והשיב את הגזלה, וכש"כ דאי לא כתיב לא תחסום לא ידעינן דאיכא גזל כלל, ועוד הקשו דהא בפ' אלו נערות (ל"ז א') לא אשכחן לר"מ דדריש כדי רשעתו שלא לחייב שתי רשעיות אלא במלקות ומיתה או מיתה וממון ואמאי והא משכחת לה אפילו במלקות וממון כשהם משם אחד, ותיצו דלא משכחת לה לעולם שם אחד במלקות וממון, ומיהו אכתי קשיא דלענין למידרש כדי רשעתו שלא לחייב שתי רשעיות מה לי שם אחד מה לי שתי שמות, וי"ל דכשבאין משם אחד אין השם מתבטל כיון שלוקה או משלם אבל כשהן שני מקראות אם אתה אומר שאינו לוקה ומשלם הרי אנו מבטלין המקרא האחד ויש לנו לקיים שניהם, כך יש לפרש לפי שיטת רש"י ז"ל.

ו. תלמוד בבלי כתובות לז.

והא מהכא נפקא מהתם נפקא כדי רשעתו משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות חדא במיתה וממון וחדא במלקות וממון וצריכא דאי אשמעינן מיתה וממון משום דאיכא איבוד נשמה אימא לא ואי אשמעינן מלקות וממון משום דלא חמיר איסוריה אבל מיתה וממון דחמיר איסוריה אימא לא צריכא ולרבי מאיר דאמר לוקה ומשלם תרתי למה לי חדא במיתה וממון וחדא במיתה ומלקות וצריכא דאי אשמעינן מיתה וממון משום דחדא בגופיה וחדא בממוניה לא עבדינן אבל במיתה ומלקות דאידי ואידי בגופיה אימא מיתה אריכתא היא ונעביד ביה ואי אשמעינן מיתה ומלקות דתרת בגופיה לא עבדינן אבל מיתה וממון דחדא בגופיה וחדא בממוניה אימא נעביד ביה, צריכא.

ז. תלמוד בבלי מכות ג.

אמר רב יהודה אמר רב עד זומם משלם לפי חלקו מאי משלם לפי חלקו איילימא דהאי משלם פלגא והאי משלם פלגא תנינא משלשין בממון ואין משלשין במלקות אלא כגון דאיתזום חד מינייהו דמשלם פלגא דידיה ומי משלם והא תניא אין עד זומם משלם ממון עד שיזומו שניהם אמר רבא באומר עדות שקר העדתי כל כמיניה כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד

א. תלמוד בבלי מכות ד.

מתני'. מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין דברי ר' מאיר וחכ"א כל המשלם אינו לוקה.

ב. תוספות כתובות לב.

שלא השם המביאו לידי מלקות מביאו כו' - פירש בקונטרס משום דממון ומלקות אתו מתרי קראי מלקות מלא תענה וממון מועשיתם לו כאשר זמם וקשה דכ"ש דאי הוה כתיבי בחד קרא שילקה וישלם שהיה לוקה ומשלם ומיהו שמא יש לפרש לפ"ה משום דממון ומלקות אתו מתרי קראי אין לנו לבטל פסוק אחד לגמרי ולקיים האחר אבל אם היו באים שניהם מועשיתם לו כאשר זמם כגון שהעידו על אחד שהוציא שם רע על אשתו דבאין לחייבו ממון ומלקות אין לוקין ומשלמין.

ג. תוספות מכות ד.

לוקין ומשלמין שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין - פי' מקרא דמביאן לידי מכות דהיינו מלא תענה אינו מביאן לידי תשלומין אלא מקרא ועשיתם לו כאשר זמם ומש"ה לוקה ומשלם משמע דאי ליכא אלא חד קרא אינו לוקה ומשלם וקשה הא אמרי' בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף צא. ושם) החוסם פי פרה לדוש בה לוקה ומשלם אף על גב דליכא אלא חד לאו דלא תחסום לכך פירש ה"ר מאיר מבורגוני דה"ק שלא השם המביאן לידי מכות אינו צריך להביאן לידי תשלומין דתשלומין לא בעו אזהרה דאי בעו אזהרה ודאי לא לקי דלא למלקות אתא כי אם לתשלומין כדאמרין (לקמן דף יג:) לאו שניתן לאזהרת מיתה ב"ד אין לוקין עליו אלא לא בעו אזהרה דליכא אזהרה בשן ועין וכתוב שלם ישלם בלא אזהרה הלכך לא תענה למלקות אתא וכן בהך דלא תחסום ע"כ דאזהרה דלא תחסום לא אתיא אלא למלקות דתשלומין ממילא נפקא דכיון דאינו רשאי לחסום דין הוא שישלם מה שראויה לאכול באותה שעה דליכא למימר דאזהרה אתא לממון ולא למלקות דאם כן לכתוב קרא בלשון עשה האכל שור בדישו ושמענא שפיר דאם לא האכיל חייב אלא ע"כ אזהרה כי אתא למלקות אתא.

ד. חדושי הרמב"ן שם

וקשיא לן הכא והא ר' מאיר אפי' היכא דממון ומלקות נפקי מחד קרא אמר דלוקה ומשלם דתניא בפ' השוכר את הפועלים (ב"מ צ"א א') החוסם את הפרה ודש בה לוקה ומשלם ד' קבין לפרה וג' קבין לחמור ואקשי' אמאי והא אינו לוקה ומשלם, ומפרקי' הא מני ר"מ היא דאמר לוקה ומשלם, והתם מלא תחסום נפקא תשלומי הממון והמלקות, ועוד דאמר' במס' כתובות (ל"ז א') ולר"מ דאמר לוקה ומשלם כדי רשעתו מאי עביד ליה, ומאי קושיא לוקים לה בכגון דאתו משם אחד, ואיכא למימר להכי מקשה למה ליה, משום דלעולם לא משכחת לה שם אחד בממון ומלקות דגבי לא תחסום גופיה תשלומי ממון מוהשיב את הגזילה אשר גזל נפקא, ואין ודאי דאי לאו משום לא תחסום לא מחייב בהשבה דכלום, מיהו כי כתיב נמי לא תחסום אי לא כתיב והשיב את הגזילה לא מיחייב בהשבה מאחר שכבר חסם, הילכך תרי שמות נינהו וכו'.

ת. חיוב העדים זוממים לשלם במקום שחייבין לשלם קנס הוא ולפיכך אין משלמין על פי עצמן, כיצד הרי שהעידו ונחקרה עדותן בבית דין ואחר כך אמרו שניהם עדות שקר העדנו ואין לזה אצל זה כלום, או שאמרו העדנו על זה בכך וכך והוזמנו אין משלמין על פיהן, אבל אם אמרו העדנו על זה והוזמנו בבית דין של פלוני ונתחייבנו ליתן לו כך וכך הרי אלו משלמין שזו הודאה בממון שנגמר דינו ליתנו, ואם אמר האחד כך משלם חלקו.

יד. שו"ת הרא"ש כלל נח סימן ו

ראובן הוציא שטר (חוב) מחילה על שמעון מקויים כראוי שמחל לו כל תביעות שהיו לו עליו, ואמרו העדים ששקר העידו כי ראובן השקם יין ונשתכרו וכתבו וחתמו לו מה שרצה.

תשובה העדים שחתמו שקר מחמת שכרותן כיון שנתקיימה חתימתן בב"ד לאו כל כמיניהו לבטל עדותן ולא מהימנין להו במאי דאמרי להפסיד לראובן. אבל לגבי דינה מהימני דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי ומחייבי לשלומי לשמעון כל הפסד דמטי ליה מחמת חתימתן שחתמו עליו שקר מדינא דגרמי שהן בעצמן עשו ההיזק לממון שמעון במה שחתמו עליו שקר (ובהא) [ונבריא] היזקא דודאי ראובן לא יפרע לשמעון מאחר שיש לו שטר מחילה עליו. וגם בשעת המעשה שחתמו שקר נעשה מיד ההיזק לשמעון. וחילוקין הללו חלק ר"י לידע מהו דינא דגרמי ומהו גרמא בניזקין שפטור, הילכך חייבין העדים לפרוע לשמעון כל ההפסד שיבא לו.

טו. שולחן ערוך חושן משפט לח

א. שנים שהעידו באחד שחייב לפלוני מנה, ובאו שנים והכחישום או הזימום, הרי זה פטור. עדים שהעידו בבית דין באחד שחייב לחבירו מנה, ואחר כך אמרו: שקר העדנו, עדותם הראשונה קיימת, דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד; אבל נאמנים לגבי עצמם, לשלם לו כל מה שהפסידוהו.

טז. חדושי הרמב"ן מכות ג.

והא דאקשי' כל כמיניה כיון שהגיד שוב אין חוזר ומגיד, לאו דפטור מלשלם דהא היא הנותנת משום דאינו חוזר ומגיד משלם ומאי קושיא, אלא דלא מיקרי עד זומם דהא עדותו קיימת. ור"ח ז"ל כתב באומר עדות שקר העדנו וכה"ג לא סגי דאינו משלם ע"פ עצמו אלא עדותו שהעיד נכונה חשבין ליה ומתקיימת, ע"כ.

והא דא"ר עקיבא אין משלמין על פי עצמן לא משכחת לה אלא בשאומרין הוזמנו אבל לא העדנו עדות שקר, וקסבר ר"ע מה שחדשה תורה לשלם ע"פ מזימין והאמינה אלו קנס הוא, א"נ יש לומר דאפילו לר"ע אם שלם על פיהם ואי אפשר להחזיר ממון לבעליו ודאי משלמין בהזמה ואפילו על פי עצמן, ולא אמרי' אין משלמין ע"פ עצמן אלא בגמר דין, והרב ר' משה הספרדי ז"ל פוטר בהם אף על פי ששלם על ידן והודו.

יז. תלמוד בבלי כתובות לה.

אמר רבא ומי איכא למ"ד חייבי מיתות שוגגין חייבים והא תנא דבי חזקיה מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לא חילקת בו בין בשוגג בין במזיד בין מתכוין לשאין מתכוין בין דרך ירידה לדרך עלייה לפוטרו ממון אלא לחייבו ממון אף מכה אדם לא תחלוק בו בין בשוגג בין במזיד בין מתכוין לשאין מתכוין בין דרך ירידה לדרך עלייה לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון אלא כי אתא רבין אמר חייבי מיתות שוגגין כולי עלמא לא פליגי דפטורין כי פליגי בחייבי מלקות שוגגין ודבר אחר רבי יוחנן אמר חייבי מיתות איתקוש חייבי מלקות לא איתקוש ריש לקיש אמר פטור בפירוש ריבתה תורה חייבי מלקות כחייבי מיתות היכן ריבתה תורה אמר אביי אתיא רשע רשע רבא אמר אתיא מכה מכה.

אמר רבא באומר עדות שקר העדתי. ויש גורסין עדות שקר העדנו. כלומר העדנו אני וחבירי, ונראה פירושה לפי פשוטה וכן פירשו כל הפרשנים ז"ל דמיירי בשלא הוזמו כלל אלא שהאחד מהם הזים לעצמו או לו ולחבירו ג"כ לומר עדות שקר העדנו כי לא היינו מצויים באותו מקום אותו יום כלל, דמסתמא להכי קרי ליה עד זומם לפי שסותר העדות בלשון הזמה, וקאמר רבא שמשלם חלקו על פיו דנהי שאינו נאמן על חבירו נאמן הוא על עצמו וכו' ופרכינן כל כמיניה כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. ואיכא למידק על פירוש זה דמאי קושיא דהא אדרבה לפי שאינו יכול לחזור בו מעדותו והנדון מתחייב על פיהם, הוא חייב לשלם מה שמפסידו בעדותו, וי"ל דלישנא דנקט רבא עד זומם קשיא ליה לתלמודא דמשמע מדין עד זומם משלם ולא מדינא דגרמי, וכל שהוא מדין הזמה בעינן כאשר זמם ולא כאשר עשה אפילו לגבי ממונא כדכתיבנא לעיל, וכיון שזה אינו יכול לחזור מעדותו כאשר עשה הוא ולא כאשר זמם, וכן פירש רבינו מאיר הלוי ז"ל. ומיהו ק"ל בר מהכי נמי תיקשי לן היכי קרי ליה עד זומם דהא ליכא הזמה אלא מפי אחרים, ואפילו אם בא הרוג ברגליו שזה ודאי גמור שעדותם שקר אפ"ה אין כאן תורת הזמה כלל וי"ל דאין הכי נמי אלא דאיך עדיפא ליה לאקשווי דכיון דחיוב מדינא דגרמי הוא על כרחיך לא הוה למיקרייה עד זומם לפי שסתר עדותו בלשון הזמה.

טז. קונטרס דינא דגרמי

ומיהו שנים שהעידו עדות שקר והפסיד חברו על ידם ואי אפשר להוציא מידו כגון נכרי ואלם, או הודו הם והוא לא הודה, חייבין לשלם שהרי גרמו לאבד ממונו של זה, והא דגרסינן במסכת מכות (ג.) א"ר יהודה אמר רב עד זומם משלם לפי חלקו והוינן בה ואוקמה רבא באומר עדות שקר העדנו ואקשינן עליה כל כמיניה כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, לאו מכלל דלא משלם, [ש]אף על פי שאינו חוזר ומגיד לבטל עדותו אפשר לו שיתחייב לשלם, אלא הכי קא קשיא ליה כיון שעדותו קיימת למה אתה קורא אותו עד זומם.

י. טור חושן משפט מו

אבל אם אמרו שהיו אנוסים מחמת ממון או שהיה שטר אמנה או שהיו פסולין בעבירה אין נאמנין לפי שאין אדם משים עצמו רשע ואפילו אם אומרים שעשו תשובה והם עכשיו כשרים דכיון שהעדות מתבטל ע"י שעושינן עצמן רשעים אין להאמינם וכתב א"א הרא"ש ז"ל נהי דאין נאמנין לבטל השטר מ"מ לגבי דינה נאמנין דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי וחייבין לשלם ללוה ההפסד שבא לו מכח חתימתן שחתמו שקר מדינא דגרמי.

יא. דרכי משה הקצר שם

(יג) עיין לעיל סימן ל"ח (ס"ה) דכתב בשם רבינו חננאל דפטורים לשלם ועיין לעיל מה שכתבתי שם (אות א). ועיין במרדכי סוף פרק הגוזל בתרא (ע"ב) (ב"ק סי' קצג) אם היו אנוסים מחמת ממון אם צריכין לשלם:

יב. טור חושן משפט לח

ה אבל אם אמרו עדים שקר העדנו כתב ר"ח לא מיבעיא שאין משלמין ע"פ עצמן אלא אפי' העדות שהעידו נכונה חשבין ליה ומתקיימת שכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד:

יח. תלמוד בבלי בבא קמא כב:

תא שמע המדליק את הגדיש והיה גדי כפות לו ועבד סמוך לו ונשרף עמו חייב עבד כפות לו וגדי סמוך לו ונשרף עמו פטור בשלמא למ"ד אשו משום חציו משום הכי פטור אלא למאן דאמר אשו משום ממונו אמאי פטור אילו קטל תוריה עבדא הכי נמי דלא מיחייב אמר לך רבי שמעון בן לקיש הכא במאי עסקינן כשהצית בגופו של עבד דקם ליה בדבריה מיניה אי הכי מאי למימרא לא צריכא בגדי דחד ועבד דחד.

יט. קובץ שיטות קמאי שם

בשלמא למ"ד משום חציו מ"ה פטור בעבד כפות דקם ליה בדבריה מיניה פי' ואפילו נשרף הגדיש קודם שהגיע לגופו של עבד פטור דהוה ליה כזורק חץ וקרע שיראין בהליכתו קודם שהמית, אלא למ"ד משום ממונו אמאי פטור אלו קטל תוריה עבדא מי לא מיחייב כלומר וכי היכי דכי קטל תוריה עבדא משלם שלשים של עבד ולא שייך למפטריה משום דקם ליה בדבריה מיניה דהא לא מקטל על הריגת שורו, ה"ה נמי באשו אית לן לחיובי מאי דאזיק בהדי מיתת העבד. ובעבד גופו לקמן בפרק שור שנגח ד' וה' מספקא ליה לרבא באשו שלא בכונה אם משלם דמים או לא למאן דאמר אשו משום ממונו. ואוקמא ר"ל כגון שהצית בגופו של עבד משום דקם [ליה] בדבריה מיניה פי' ואפילו נשרף העבד מקמי גדיש פטור הא למה זה דומה לזורק חץ (והלכך) [והלך ו]קרע שיראין של חברו אחר שמת הראשון. [חדושי תלמידי הרשב"א והרא"ש].

כ. תלמוד בבלי כתובות לא.

דאמר רבי אבין הזורק חץ מתחילת ארבע לסוף ארבע וקרע שיראין בהליכתו פטור שעקירה צורך הנחה היא.

כא. רש"י שם

שעקירה צורך הנחה היא. הלכך אע"ג דחייב ממון מקמי הנחה אתיא ליה פטור הואיל ובין עקירה והנחה אתיא ליה מיתה ותשלומין באין כאחד שעקירה צורך הנחה היא ומההיא שעתא אתחלה לה מלאכה.

כב. תלמוד בבלי סנהדרין נז.

ועל הגזל בן נח נהרג והתניא על הגזל גנב וגזל וכן יפת תואר וכן כיוצא בהן נכרי בנכרי ונכרי בישראל אסור וישראל בנכרי מותר ואם איתא ניתני חייב משום דקבעי למיתני סיפא ישראל בנכרי מותר תנא רישא אסור... כיוצא בו בגזל מאי היא אמר רב אחא בר יעקב לא נצרכה אלא לפועל בפועל בכרם פועל בכרם אימת אי בשעת גמר מלאכה התירא הוא אי לאו בשעת גמר מלאכה גזל מעליא הוא!

כג. רש"י שם

התירא הוא - ואפילו ישראל בישראל, דכתיב (דברים כג) ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן, בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל, וברייתא קתני ישראל בנכרי מותר, הא ישראל בישראל אסור, ותו: בנכרי היכי אסור ליה, מי איכא מידי דישראל בישראל שרי ולנכרי אסור?

כד. רמב"ם הלכות מלכים פרק ט

ט. בן נח חייב על הגזל, בין שגזל עכו"ם בין שגזל ישראל, ואחד הגוזל או הגונב ממון או גונב נפש, או הכובש שכר שכיר וכיוצא בו, אפילו פועל שאכל שלא בשעת מלאכה, על הכל הוא חייב, והרי הוא בכלל גזלן, מה שאין כן בישראל, וכן חייב על פחות משוה פרוטה, ובן נח שגזל פחות משוה פרוטה ובא אחר וגזלה ממנו, שניהן נהרגין עליה.

כה. תלמוד בבלי בבא מציעא צ.

פרות המרכסות בתבואה אינו עובר משום בל תחסום והדשות בתרומה ומעשר עובר משום בל תחסום ונכרי הדש בפרתו של ישראל אינו עובר משום בל תחסום וישראל הדש בפרתו של נכרי עובר משום בל תחסום.

כו. תלמוד בבלי בבא מציעא צא.

תנו רבנן החוסם את הפרה ודש בה לוקה ומשלם ארבעה קבין לפרה ושלושה קבין לחמור. והא אינו לוקה ומת ואינו לוקה ומשלם אמר אביי הא מני רבי מאיר היא דאמר לוקה ומשלם רבא אמר אתנן אסרה תורה ואפילו בא על אמו רב פפא אמר משעת משיכה איחייב לה במזונותיה ומילקא לא לקי עד שעת חסימה.

כז. שולחן ערוך חושן משפט רמו

...יז. הגה: החומר לחצירו אכול עמי, צריך לשלם לו, ולא חמרינן מתנה קא ייב ליה. ולכן מי שמאכיל לחיתנו עס בתו יותר מזמן שקצב לו מזונות, צריך החתן לשלם לו מזונותיו כשיתבע ממנו, אבל לא מזונות אשתו. ודוקא דליכא הוכחה דניתן לו לשם מתנה, אבל היכא דמוכח דניתן לו לשם מתנה, רק אחר כך נפלה קטטה ביניהם ולכן תובע ממנו, פטור (ת"ה סימן ש"ז).

כח. תלמוד בבלי חולין קל: - קלא.

גופא אמר רב חסדא המזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור מלשלם מאי טעמא איבעית אימא דכתיב זה ואיבעית אימא משום דהו"ל ממון שאין לו תובעים וכו' תא שמע הרי שאנסו בית המלך גרנו אם בחובו חייב לעשר אם באנפרות פטור מלעשר שאני התם דקא משתרשי ליה.

כט. רש"י שם

דכתיב בהו זה. דמשמע בעודן קיימות חייב ליתנן אבל אינן קיימות לא חייב הכתוב בהן תשלומין. שאני התם דקא משתרשי ליה. התם לאו בהוצאה בדינין תנן בה אלא חיובא בעלמא כשאר חיובי מעשרות חיובא ודאי איכא עליה דהא משתרשי ליה כלומר משתכר הוא בה שהרי היה צריך לפרוע מעות.

ל. תוספות שם

שאני התם דקא משתרשי ליה - דבמקום זה הניח לו המלך שאר ממון ואם תאמר מתנות כהונה כשאכלם משתרשי ליה שבמקום זה לא אכל דבר אחר ואמאי פטור וי"ל דלא דמי לאנסו בית המלך גרנו דתחתיהן לא לקח משלו אבל באכלו אפשר דלא משתרשי ליה שהיה מתענה.

לא. רש"י גיטין מז:

מדאורייתא לא - ואי אין קנין לעובד כוכבים להפקיעה מקדושתה הויא לה לענין קדושתה ברשות ישראל כאילו משכנה וכיון דביכורים מצוה דרמיא עליה היא ולא טבלי לאסור פירות באכילה מיחייב ליקח ולהביא ולא דמי למעשר דאפילו למאן דאמר אין קנין לא מיחייב לעשר על חלקו של עובד כוכבים דמעשר טביל ואסר ליה באכילה ולא מצוה דרמיא עליה היא אלא אם כן אוכלן או מוכרן דקא משתרשי ליה אבל ביכורים מצוה דרמיא עליה היא.